

серпні 2014 р., і впродовж цього часу відділ гідно виконує поставлені завдання, репрезентує власну роботу і бібліотеку не лише в регіоні. У відділі ведуться чотири бази даних ("Соціальні комунікації: зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова", "Бібліотечна журналістика", "ХДНБ: видання та публікації співробітників", "Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство"), готуються віртуальні виставки, буктьюби, відеоролики і подкасти.

Організовано і проведено низку заходів — від бібліотечних четвергів (із 2015), бібліотекознавчих штудій (із 2015), Днів дослідника (з 2017), зустрічей молодих бібліотекарів з ветеранами-шістдесятниками ХДНБ (з 2015) до круглих столів, тренінгів ("Інформація і мас-медіа") і конкурсів (III регіональний конкурс імені Л. Б. Хавкіної "Бібліотеки, їх організація і техніка", 2016 р.); здійснюється пошук нових партнерів для розширення зв'язків, використовуються технології краудсорсингу. Зокрема, студентка другого курсу Харківського художнього училища Ю. Вербицька під час виробничої практики виконала художній розпис стіни кабінету, що зображує історичну панораму Петровського провулка Харкова кінця XIX — початку XX ст. з ХГБ та Миколаївською церквою і є логічним продовженням стендових експозицій кабінету — "Фундатори харківської бібліотечної школи", "Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна".

Н. Капустіна, крім керівництва відділом та здійснення дослідницької роботи, надає методичні кон-

сультації бібліотечним фахівцям, опікується підтримкою та подальшим професійним розвитком молодих працівників. Бібліотечна молодь, яка працювала і працює під її керівництвом, досягла певних здобутків — від кар'єрного зростання до перемог у наукових конкурсах, підготовки наукових монографій, захисту кандидатських дисертацій. Отже, ці успіхи також можна вважати певною мірою і досягненнями Наталії Іванівни, яка щиро ділиться власним досвідом і знаннями з новими поколіннями короленківців, випускників ВНЗ Харкова.

За внесок у розвиток бібліотечної справи Н. Капустіна неодноразово отримувала почесні грамоти і подяки Міністерства культури України, Харківської обласної ради, обласної державної адміністрації, ХДНБ та ін. Ювілярка стала лауреатом конкурсу на кращу наукову роботу, присвячену 120-річчю ХДНБ (2006), конкурсу рекламної продукції бібліотеки (2007). Наталія Іванівна заслужено користується повагою бібліотечної і наукової громадськості регіону, країни, близького і далекого зарубіжжя.

Працівники кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної висловлюють щирі вітання з ювілеєм та бажають Наталії Іванівні Капустиній сил і здоров'я для нових досліджень, творчого натхнення та наснаги для майбутніх проектів!

Юліана Ходарева,

головний бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка

Надійшла до редакції 11 червня 2017 року

КОНФЕРЕНЦІЇ. КОНКУРСИ. ВИСТАВКИ

УДК 94:929.70ст](477)

Нев'янучої сили слово: князі Острозькі. Перше національне відродження України

Україна — це наші мами, батьки. Україна — це наші могили.

Україна — це наші радощі, біди, наша пам'ять.

Україна — це весь великий світ!

А. Пашкевич

25—26 травня 2017 р. у м. Старокостянтинів відбулась урочиста подія — Всеукраїнська науково-практична конференція "Князі Острозькі в історії Центрально-Східної Європи: минуле і сучасність".

Саме у Старокостянтиніві — давньому прамісті Кобуд — відроджено з руїн та уславлено у віках велич і талант наших видатних співвітчизників. Відновлені у первозданній красі замок князів Острозьких, Свято-Троїцька (Замкова) церква, палац, костел св. Іоанна Хрестителя, славнозвісна оборонна вежа з Хрестовоздвиженським собором є перлинами української історії, яка, наче незрима нитка, крізь віки єднає покоління та формує націю.

Повертаючись до конференції, зазначимо, що її програма була надзвичайно розмаїта, насичена, прой-

нята проблемами не лише давньої історії України часів Острозьких, а й звернена до сучасних, сьогоденних питань. Відкрив захід міський голова М. Мельничук, який окреслив історичні віхи міста Старокостянтинів у його поступках та перспективах.

Виступи учасників свідчили про глибоке зацікавлення вчених історією України та її сьогоденням. Доповіді не залишили байдужими присутніх, викликали жваві дискусії. Підсумовуючи результати, М. Мельничук наголосив на важливості наукового обговорення проблеми, порушеної на конференції, її актуальності, потребі визначення ролі князів Острозьких у духовному вимірі сьогодення. Пожвавлений інтерес викликали доповіді: "Становлення та розвиток системи міського самоврядування в місті Старокостян-

тинів" (В. Муляр, Н. Стрельбицька, О. Журавльова, м. Старокостянтинів); "Князь Костянтин Острозький: крізь призму Оршанської битви 1514 р." (Д. Ліщук, м. Чернівці); "Спадок князів Збарзських у родових володіннях князів Острозьких" (О. Пришляк, м. Збараж); "З історії археологічних досліджень Губинського городища у 2016 р." (В. Якубовський, м. Кам'янець-Подільський); "Українці. Пізнання себе" (Л. Рева, м. Київ); "Острогіана в літературі минувшини і сьогодення" (Л. Сердуніч, смт Стара Синява); "Резиденції князів Острозьких — перспективний туристичний маршрут історичної Волині" (Н. Стрельбицький, В. Халайцан, м. Хмельницький).

Історія України повторюється за лекалами, які мають столітній вимір. Сьогодні, як і в XVI ст., наша держава переживає не менш буремний і драматичний період. Українцям знову потрібно боронити рідну землю, мову, культуру від іноземних поневолювачів, відроджувати історію та літературу, повертати імена видатних співвітчизників. Отже, маємо проводити "євро-ремонт" у власній хаті. Точнісінько, як і за часів князів Острозьких, душа яких боліла рідною Батьківщиною.

Добу правління цих славетних синів України в історичному вимірі важко переоцінити. Діяльність князів Острозьких, їхня роль в історії державотворення XVI ст. сколихнула громадсько-політичний інтерес до середньовічної епохи, привернула увагу істориків, літературознавців, художників, краєзнавців до найактуальніших проблем України та Центральної Європи того часу. Наша держава впродовж 150-ти років "острозького" періоду (1470—1629) неухильно рухалася європейським шляхом завдяки натрудженій стежі видатних представників цього роду. "Здолавши разом із літописцями золотоординську спадщину в Україні і відродивши традиційні київсько-болярські інститути влади в державі, князі Острозькі (насамперед Михайло Іванович і Костянтин Іванович) доклали значних зусиль до реорганізації князівської та впровадження у края нової моделі адміністративно-територіального устрою, котрі, по суті, були федеральними землями", — зазначає Л. Сердуніч [1, с. 56]. Увівши Магдебурзьке самоуправління, князі налагодили новий режим охорони внутрішнього порядку, розпочали будівництво оборонних фортець, започаткували податкову і митну служби, відродили господарське, громадське, релігійне життя в Україні.

Життя і діяльність Костянтина Івановича (1460—1530), на противагу його сина Костянтина-Василя, до сьогодні вивчені поверхово, хоча є чимало джерел. Цілісного портрета видатного політика, полководця та мецената християнської Церкви й культури, так і не створено. Невеличку лепту в скарбницю історії внесла й автор пропонованої статті [2, с. 133—140].

Князь Костянтин Іванович — військовий і державний діяч, перший гетьман Великого князівства Литовського (1497—1500, 1507—1530), один із найвпливовіших його магнатів, чий авторитет вважали незаперечним. Князь не лише обстоював засади християнства, а й послідовно ратував за права громад, надаючи їм меценатську підтримку. Із 1491 до 1530 р. в Острозі

споруджено кам'яну Богоявленську церкву, а також Троїцький монастир. Костянтин Іванович постійно передавав до різних церков України посуд, хрести, ризи, ікони. Тож недаремно його прах упокоївся у головній святині східнослов'янського православ'я — Успенському соборі Києво-Печерського монастиря.

Плідною була і військова діяльність князя. Саме він у 1514 р. під Оршею здобув блискучу перемогу над 80-тисячним російським військом. В епітафії А. Кальнофойського К. Острозького наречено "Руським Сципіоном". Панський Легат у Польщі Пізоні зауважував: "Князь Костянтин може бути названий кращим воєначальником нашого часу, він 33 рази ставав переможцем на полі битви... у бою він не поступається хоробрістю Ромулу" (лист від 1514 р.). А польський хроніст XVI ст. М. Стрийковський називав гетьмана "другим Аннібалом, Пірром і Сципіоном руським і литовським..., мужем святої пам'яті і надзвичайно прославленої діяльності".

Князь Костянтин-Василь Острозький (1526—1608) уславив ім'я, заснувавши школи у Турові (1572) та Володимир-Волинському (1577). Також його стараннями 1576 р. в Острозі засновано першу в Східній Європі вищу школу — Острозьку академію, а 1577 р. — друкарню. Як визначний організатор князь згуртував навколо цих закладів найосвіченіших людей того часу, про що зазначав церковний історик Ф. Титов: "Князь К. К. Острозький був першим із середовища православних західно-руських дворян, хто завів у себе правильно організовану школу. Школа ця так званого греко-слов'янського типу, була облаштована ним у своєму головному маєтку — Острозі, чому вона й відома в історії під назвою Острозька" [3, с. 22]. Учителями у школі працювали Кирило Лукарис, Никифор екзарх, Мелетій Смотрицький, який, за висловом Ф. Титова, створив епоху в галузі знання провідного профілю — праці зі слов'янорусської граматики. До Острозького вченого гуртка також входили місцевий пресвітер Василій, священник Микільської церкви Даміан Наливайко, ієромонах Кипріан та багато інших славетних діячів. "Всі вони ревностно трудилися на учено-літературному поприщі, під покровительством князя К. К. Острозького", — зауважує Ф. Титов [3, с. 27]. Початкова мета осередку була цілком конкретною — підготувати випуск першої друкованої Біблії церковнослов'янською мовою.

Заснування Острозької академії було закономірним, адже цьому сприяло значне поживлення культурно-освітнього руху на Волині. На переломі XVI—XVII століть Острог став першим культурно-освітнім та ідеологічним центром України завдяки старанням володаря цих земель — Костянтина-Василя Острозького. Від свого батька, гетьмана Великого князівства Литовського, він успадкував значні володіння, які з часом дедалі зростали, і став найбільшим землевласником після короля Речі Посполитої. На 1603 рік князю Острозькому належало 59 міст, містечок, замків, 857 сіл, 11 фільварків, тобто він володів територією, що простягалась на третину Волині, Київ-

щини, Поділля, Руського воєводства та Малополющі. Завдяки значному статку, а також славетному походженню князь обіймав впливові державні посади Волинського маршалка, Володимирського старости (1550), Київського воєводи (1559). Упродовж 50 років К.-В. Острозький відіграв помітну роль у політичному та громадському житті Речі Посполитої. Король Польщі зважав на думку вельможі і з огляду на військово-стратегічні інтереси, оскільки Київщина й Волинь зазвичай першими стримували турецько-татарські напади. Хоча князь був учасником польсько-російської війни, проте зазвичай обстоював мирні позиції. "Сучасники князя К. В. Острозького, які знали його і спостерігали його діяльність, одностайно відгукуються про нього, як про людину безмежно віддану православ'ю та руському народові. Нам відомі спогади про нього противників його — королів Стефана Баторія та Сигізмунда III. Александрійський патріарх Мелетій Пігас... відгукується про нього з великою похвалою" [3, с. 33]. У листах про волинських князів залишив нащадкам спомин про те, що "високе значення князя Острозького визнавалося усіма..., починаючи з короля Баторія". Він називав князя Острозького "верховним хранителем та захисником православної церкви в Західній Русі" [4, с. 6].

Костянтин-Василь Острозький мав власну політичну програму, згідно з якою вимагалася, хоч і нерішуче, автономія для українських і білоруських земель.

Найбільше й найвідданіше опікувався князь культурою та освітою. Як ішлося вище, він заснував низку шкіл, проте найвагоміша його праця була ще попереду.

Острог майже до початку другого десятиліття XVII століття був одним із найвизначніших центрів грецистики у Речі Посполитій, оскільки чверть століття тут гуртувалися відомі балканські книжники та інші високоосвічені особистості. "У творчості цих книжників проглядається тісний зв'язок між обґрунтуванням необхідності збереження і розвитку старослов'янської мови, вимогою абсолютної точності перекладів з грецької мови на старослов'янську священних і богослужбових книг та ідеями ісихазму" [5, с. 91].

В Острозі було напрацьовано довготривалу програму діяльності літературно-перекладацького гуртка та видавництва, які свого часу діяли у Львівському ставропігійському братстві. Йшла жвава підготовка до випуску першої у світовому друкарстві Біблії церковнослов'янською мовою. "До співпраці залучались греки..., серби, болгары, українці, поляки — випускники Падуанського, Венеціанського, Краківського університетів, патріарших училищ, папської так званої Афанасіївської колегії, протестантських шкіл. Форма співпраці була різною. Викладачі, учасники гуртка здійснювали переклад у силу своїх прямих обов'язків. Натомість балканські ієрархи були консультантами, редакторами, сприяли в отриманні необхідних рукописів (рідше друків) з Греції, Сербії, Болгарії і, очевидно, Падуї та Венеції. Серед вітчизняних гре-

цистів особливо вирізнявся Кипріян, який виконував великі за обсягом і складні переклади (з 90-х років XVI і до другого десятиріччя XVII ст." [6, с. 32]. "Давно відома річ, — писав М. Грушевський, — що Костянтин Острозький, загальнопризнаний стовп і старшина православної церкви, користувався поміччю євангелістів і згоджувався з ними щодо потреби "поправлення коло сакраменту й інших вимислів людських" [7, с. 38]. Нагадаємо, що першим виданням в Острозі був видрукуваний І. Федоровим 1578 р. "Буквар" із вибраними молитвами грецькою та церковнослов'янською мовами.

Князь Острозький "розумів, що для успіху релігійно-політичної боротьби треба підвищити рівень освіченості" [8, с. 5] і надавав матеріальну допомогу для друкування Біблії. Проте "творцем її був не він і не Федорович, а той гурток освічених українців, що зібрався навколо князя Острозького і працював під його економічним та політичним патронатом... Вони стояли в центрі творчої роботи над перекладом і друкуванням Біблії й надали її графічному й мовному змістові, замість церковно-слов'янської, цивільно-українську графічну форму" [9, с. 17]. Острозька Біблія — перше повне друковане видання всіх книг Святого Письма (канонічних і трьох книг братів Маккавейських) церковнослов'янською мовою і водночас перший графічний український друкарський твір.

У 1580 р. друкарня випустила "Біблію". Це "перше видання Острозької Біблії величезна рідкість. Зустрічається звичайно друге її видання 1581 р. В першій її передмові, від імені князя, викладена... історія видання. Друга передмова про важливість та корисність Священного писання, рівно як і вміщені там вірші, складені Герасимом Даниловичем Смотрицьким, який був у князя підскарбієм і головним співробітником у справах книжних" [4, с. 16].

Про значущість видання Острозької Біблії зауважували чимало фахівців, надаючи найвищу оцінку цій подвижницькій праці та її ролі у подальшому розвитку нашої культури [10].

Дослідник книги XIX ст. А. Селецький зауважував: "Слово Боже, заключене в цих рядках старого та нового завітів, повинне служити тією духовною бронєю..., тією огорожею, яка повинна захистити виноградник від чужих вторгнень, така була мета видання, вказана в передмові до нього" [11, с. 128].

Список використаної літератури

1. *Сердуніч Л.* Острогіана у літературі минувшини і сьогодення // Князі Острозькі в історії Центрально-Східної Європи: минуле і сучасність : наук. збірник за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конф. (м. Старокостянтинів, 25—26 трав., 2017) / Редкол. : А. Г. Філінюк, О. М. Завальнюк, В. І. Якубовський та ін. — Старокостянтинів, 2017. — 280 с. — [С. 56].
2. *Рева Л.* Костянтин Острозький: деякі архівні матеріали про увічнення його пам'яті // Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування : наук. зб. ; Упр. культури і туризму Рівнен. облдержадмін, Держ. іст.-культ. заповідник м. Острога, Музей кн. і друкарства. — Острог, 2005. — Вип. 1. — С. 133—140.

3. *Титов Ф. Ф.* Благоверный князь Константин Константинович Острожский, ревнитель православия и защитник русской народности в Западной Руси (1527—1608—1908). — Киев, 1908.
4. *Максимович М.* Письма о князьях Острожских: Письмо 4-ое: К графине А. Д. Блудовой. — Б. м. и г. — С. 6.
5. *Стратий Я.* Значення Острозького культурно-освітнього осередку для розвитку української духовної культури і філософської думки на зламі XVI—XVII ст. // Острозька давнина: Дослідження і матеріали. — Т. I. — Львів, 1995. — С. 91.
6. *Мицько І. З.* Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576—1636). — Київ, 1990. — С. 32.
7. *Грушевський М.* Історія української літератури: В 6 т.; 9 кн. — Т. V. — Кн. 2: Перше відродження (1580—1610 рр.). — Київ, 1995. — С. 38.
8. *Предисловие* // Каталог изданий Острожской типографии и трех передвижных типографий / Сост.: Т. Быкова ; Гос. ордена Трудового Красного Знамени Публичная б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. — Ленинград, 1972. — С. 5.
9. *Клименко П.* Графіка шрифту в Острозькій Біблії. — Київ, 1925. — С. 17.
10. *The Ostrog Bible 1581—1581* — Острозька Біблія, Reproduced in commemoration of the Millenium of the baptism of Ukraine into the holy orthodox faith 988—1988. — Winnipeg; St. Andrews College 1983. — Pag. var.; Fotokopija z vyd. 1581; Франко І. Причинок до студій над Острозьською Біблією. — Львів, 1907; Немировский Е. Л. Начало книгопечатания на Украине. Иван Федоров. — Москва, 1974; Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. — Львів, 1975; Острожская Библия : сб. ст. — Москва, 1990; Острогіана в Україні і Європі : мат. Міжнар. наук. симпозіуму (м. Старокостянтинів Хмельн. обл., 29—30 черв. 2001 р.). — Старокостянтинів, 2001. — 367 с. (Велика Волинь) ; Житомир. науково-краєзнавче т-во дослідн. Волині; Житомир. обл. організація Нац. Спільки журналістів України; Житомир. обл. краєзнавчий музей. — 2001. — Т. 23.
11. *Селецький А.* Острожская типография и ее издания. — Почаев, б.г. — С. 128.

Лариса Рева,

кандидат філологічних наук,
член-кореспондент Академії вищої освіти України,
член Національної Спільки краєзнавців України

Надійшла до редакції 12 червня 2017 року

УДК 378.147:02]:004.7

7—8 червня 2017 р. у Вільнюсі (Литва) відбулася міжнародна конференція на тему: "Андрогогіка: дистанційна освіта бібліотекарів у віртуальному середовищі", що проводилася за сприяння програми "Еразмус+". Від України в ній взяли участь завідувач кафедри інформаційних комунікацій та бібліотекознавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, голова Секції з бібліотечно-інформаційної освіти Української бібліотечної асоціації, кандидат педагогічних наук, професор В. Загуменна та завідувач кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Київського національного університету культури і мистецтв, член УБА, доктор наук із соціальних комунікацій Т. Гранчак.

Зазначимо, що з поширенням інтернет-технологій питання розвитку дистанційної освіти набуває дедалі більшої актуальності. Відповідно до прогнозів відомого американського футуролога, професора теоретичної фізики М. Каку, в майбутньому дипломи втрачатимуть вагу, оскільки люди зможуть самостійно комбінувати комплекс курсів, які забезпечуватимуть оволодіння потрібними компетентностями. Лише ті, кому бракуватиме мотивації та самоорганізації, послугуватимуться оффлайновим навчанням. "Люди скористаються з можливості самонавчання і насправді знатимуть, яких знань вони потребують. Університетські онлайн-курси вже існують, це блискуча ідея. Правда, відсоток тих, хто полишив навчання за такими програмами, все ще високий. З одного боку, люди ще не реорганізувалися, не набули навичок

Дистанційна освіта бібліотекарів у віртуальному середовищі

навчання без керівника за принципом "лише ти і монітор комп'ютера", в них не вистачає мотивації. З іншого боку, онлайн-курси лише започатковані та потребують вдосконалення. Але вони розвиваються надто швидко і, звичайно, переважатимуть наступні 50 років. Університети збережуться, але переважно віртуальні університети, в яких навчання ґрунтуватиметься на хмарній системі. Ті, хто відвідуватиме лекції в традиційних освітніх інституціях, вважатимуться лузерами, тому що вони не можуть самостійно сконструювати власну освіту", — наголошує М. Каку¹.

Особливо гостро сьогодні постало питання налагодження дистанційної освіти для бібліотекарів. Це зумовлено тим прикритим фактом, що в низці країн, наприклад Грузії, Литві, фахову підготовку бібліотечних працівників припинено. Проте бібліотеки функціонують і розвиваються. Отже, постає проблема підготовки відповідних кадрів, проблема наступності в передачі фахових знань і вмінь. Дистанційні курси, спрямовані на набуття тими, хто навчається, базових компетентностей бібліотечного фаху, могли б стати частковим вирішенням цієї проблеми.

Інший важливий аспект — стрімке вдосконалення бібліотечно-інформаційних технологій, яке вимагає від бібліотечного працівника постійного само-

¹ *Громова Т.* Митіо Каку: Учеба уже не будет базироваться на запоминании // Деловая столица. 2014. 28.08. — Режим доступа: <http://www.dsnews.ua/society/mitio-kaku-ucheba-uzhe-ne-budet-bazirovatsya-na-zapominanii-28082014231600>. — Загл. с экрана.